

ЕВРОАЗИЈСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ И ЊИХОВЕ РЕФЛЕКСИЈЕ НА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ*

Митар Ковач,¹ Бранкица Поткоњак Лукић и Ненад Димитријевић
Министарство одбране Републике Србије,
Управа за стратегијско планирање

У чланку се разматрају неки аспекти проблема и питања дезинтеграције појединих држава и интеграционих процеса на евроазијском простору, а у функцији сагледавања њихове рефлексije на економију, привреду, енергетику и безбедност Републике Србије. Идеја о евроазијским интеграцијама, која у континуитету постоји међу државама на постсовјетском простору, последњих година је заснована, пре свега, на економским интересима тих држава, као и на потреби повезивања националних привреда. Та идеја успешно се реализује у пракси и неспорно има дугорочни потенцијал. Све велике силе савременог света желе да утичу на процес евроазијских интеграција и да остварују своје интересе на том простору. По људским и природним ресурсима то је централни простор света. Због тога интеграциони процеси који се одвијају на евроазијском простору имају изузетну важност за Републику Србију, с обзиром на то да постоје знатно већи потенцијали за сарадњу од оних који се за сада остварују у пракси.

Кључне речи: *евроазијске интеграције, Евроазијска унија, Евроазијска економска заједница, Царинска унија, Јединствени економски простор*

Увод

Међународним односима након „хладног рата“ успостављена је нова расподела Моћи и утицаја у свету. Убрзо након распуштања Варшавског пакта и распада Совјетског Савеза,² бивше совјетске републике, мотивисане заједничким интересима, али и историјском блискошћу, свесне да је немогуће појединачно превладати постоје-

* Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта број 47029 под називом „Рентабилни избор нових технологија и концепција одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21. веку“. Пројекат финансира Министарство просвете и науке Републике Србије у периоду 2011–2014. година. Руководилац пројекта је проф. др Момчило Милиновић.

¹ Генерал-мајор проф. др Митар Ковач је начелник Управе за стратегијско планирање.

² Политичко-саветодавни одбор Варшавског пакта је 25. фебруара 1991. године на свом ванредном заседању у Будимпешти донео одлуку о распуштању војне организације овог савеза (одлука је ступила на снагу 31. марта 1991. године). Варшавски пакт је у потпуности званично распуштен на састанку у Прагу 1. јула 1991. године. (Видети у: Scott, James Wesley: *EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion*, Ashgate Publishing Limited, 2006, p. 75).

Процес дезинтеграције Совјетског Савеза је формализован 8. децембра 1991. године, на састанку званични-ка Русије, Белорусије и Украјине у Белорусији, договором о стварању Заједнице независних држава и потписи-

ће проблеме, започеле су нови модел интеграционих процеса на простору некадашње заједничке државе, како би умањиле последице распада и унапредиле међусобне односе. Поред њихове географске близине, томе су допринеле и бројне везе и међузависност која је успостављена током дугог постојања бивше заједничке државе.

У контексту процеса који се спроводе у функцији значајне реконструкције међународних односа ради промене дистрибуције моћи главних актера у међународној политици, на простору Евроазије³ успешно се развијају различити интеграциони процеси, који су резултирали стварањем неколико регионалних организација: Заједница независних држава, Царинска унија, Јединствени економски простор, Организација договора о колективној безбедности и Шангајска организација за сарадњу, које се међусобно допуњују и стварају широку платформу сарадње и партнерства.

Евидентно је да се идеја о евроазијским интеграцијама, основни покретач интеграционих процеса, која у континуитету постоји међу државама постсовјетског простора и има дубоку геополитичку позадину обједињавања средишњег простора Евроазије, последњих година руковођена пре свега економским интересима држава и неопходношћу повезивања националних привреда ради економског опоравка, успешно реализује у пракси и неспорно има дугорочни потенцијал. Ова интеграција не представља циљ сама по себи, већ је прагматично средство за решавање постојећих проблема свих укључених земаља, при чему је економска модернизација кључни изазов. У том контексту, слободно кретање робе, услуга, рада и капитала представља гаранцију дугорочне стабилности и од суштинског је значаја за успешну интеграцију. Пројектовани циљ имплицира потребу за обезбеђивање повољнијег места у оквиру међународне поделе рада, мању зависност од нафте и природног гаса, јачање индустрије на бази кооперације и подизање нивоа конкурентности на светском тржишту. У функцији остваривања тог циља реализује се и сарадња држава на овом простору у области науке, технологије и образовања. У социјалној сфери кључни циљеви интеграције односе се на изградњу и очување трајног међународног и међурелигијског мира и обезбеђење безбедног и стабилног окружења које погодује развоју друштва и омогућава одржавање веза међу грађанима држава укључених у интеграције.⁴

Осим што у територијалном погледу представља огромно пространство, Евроазија поседује и значајан демографски потенцијал и природна богатства, пре свега

вањем Беловешког споразума. „У том документу се наводи да СССР престаје да постоји као субјект међународног права и геополитичке реалности. Међутим, имајући у виду историјску блискост, везе међу становништвом, итд., стране су се договориле да формирају Заједницу независних држава.“ (Видети у: Grinyaev, Sergei: *A Failed Project. Devoted to the 20th Anniversary of the CIS*. 21st Century, No 2(10) 2011, p. 83). Декларацијом потписаном у Алма-Ати, 21. децембра 1991. године, од стране 11 новостворених независних држава (са изузетком Грузије, која се придружила овом савезу 1993. године), формално је престао да постоји СССР. Са правног аспекта, неколико дана након тога, 25. децембра, тадашњи совјетски председник Горбачов је поднео оставку, а 26. децембра 1991. године је совјетски Парламент усвојио резолуцију о растуштању Совјетског Савеза. Овим правним чином је суштински измењен однос снага у међународним односима и окончан „хладни рат“.

³ У геополитичком смислу термин Евроазија најчешће се користи као синоним за постсовјетски простор, односно територију коју обухватају државе проистекле из распада Совјетског Савеза. Овај простор обухвата: балтичке државе – Естонију, Летонију и Литванију; централноазијске државе – Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Узбекистан и Туркменистан; закавказке државе – Грузију, Јерменију и Азербејџан; источноевропске државе – Украјину, Белорусију и Молдавију, као и Русију која због своје доминантне улоге у региону представља посебну целину.

⁴ Vinokurov, Yevgeny: „Pragmatic Eurasianism: Prospects for Eurasian Integration“, *Russia in Global Affairs* Vol. 11, No. 2, April – June 2013.

нафту, природни гас, пламените метале, руде и водне ресурсе. Са геополитичког аспекта, такође, читав овај простор је изузетно значајан. Међутим, имајући у виду вишевековно надметање неколико најутицајнијих држава у међународној заједници за ширење сфера утицаја и остваривање сопствених националних интереса, а што свакако има утицаја на интеграционе процесе који се на простору Евроазије одвијају, посебну пажњу заслужује разматрање простора Централне Азије.

Општи контекст интеграционих процеса на евроазијском простору од почетка деведесетих година 20. века

Републике које су од 1922. до 1991. године чиниле Савез Совјетских Социјалистичких Република (СССР), у периоду постајања заједничке државе, биле су изузетно блиско узајамно повезане, не само политички и географски, већ и заједничким располагањем природним ресурсима, резервама енергената, радном снагом, привредном и саобраћајном инфраструктуром, одбрамбеним и војним потенцијалима, тржиштем, технологијом, науком, образовањем, културом и бројним другим везама.

Ситуација се драматично суштински изменила након распада заједничке државе. Независност су у августу прве прогласиле балтичке републике, а након тога су, 8. децембра 1991. године, лидери Руске Федерације, Украјине и Белорусије потписали у Белорусији Беловешки споразум⁵ којим је формирана **Заједница независних држава** (ЗНД).⁶ Тим чином је, као субјекат међународног права и геополитичка реалност, престао да постоји СССР.

Међутим, формално-правни престанак постојања ове државе свакако није могао истовремено да значи и затварање једног поглавља историје, што су показали драматични догађаји који су уследили у деценијама након тог правног чина. Дезинтеграција ове државе као историјски процес тек је требало да се одигра као резултат слабљења функционалних веза између постсовјетских држава и ограничавања могућности за међусобну сарадњу. Увиђајући последице наведеног, један од приоритета руске спољне и безбедносне политике био је, наравно, да одговори на неповољан развој догађаја и покуша да ослаби даље трендове удаљавања постсовјетских држава, настојећи да, ради заједничких интереса, као стожер око којег су оне одувек биле окупљене, одржи дугом историјом изграђиване везе. Актуелна догађања управо доказују да је процес реинтеграције овог простора у току. За Русију, уколико жели улогу велике силе и глобалног актера у светској политици, поновно интегрисање овог простора представља геостратегијску нужност.

Интеграциони процеси на постсовјетском простору који су започели стварањем Заједнице независних држава, настављени су на састанку у Алма Ати, у Казахстану, који је уследио 21. децембра 1991. године. Заједници независних држава прикључило се још осам држава, бивших република СССР-а: Азербејџан, Јерменија, Казахстан, Киргистан, Молдавија, Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан, док се Грузија прикључила у октобру 1993. године.

⁵ Agreement in Viskuli (Belovezhskaya Puscha).

⁶ Извршни комитет ЗНД <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=174>

Заједница независних држава је у то време била једина регионална међудржавна организација, која је функционисала на добровољној основи и без икаквих наднационалних органа. Данас Заједницу независних држава чини једанаест држава, с обзиром на то да је Туркменистан 2005. године изашао из Заједнице, али има статус придружене чланице. Такође, Грузија је после рата са Русијом, у августу 2008. године донела одлуку о иступању из чланства у ЗНД,⁷ док Украјина никада није потписала Статут Заједнице независних држава из 1993. године, тако да се са правне тачке гледишта не може сматрати пуноправним чланом.

Заједница независних држава данас више не представља ефикасну организацију која остварује интеграцију постсовјетског простора. „Ако су у Европи земље чланице Европске уније радиле да би се објединиле, Заједница независних држава је створена да би се цивилизовано развели“,⁸ рекао је председник Владимир Путин у Јеревану 2005. године.

Распадом СССР-а дошло је до наглог погоршања регионалне безбедности. Појавили су се сепаратизам, терористичке организације и конфликти међу новоствореним државама. Као одговор на наведено, 15. јуна 2001. године формирана је *Шангајска организација за сарадњу* (ШОС), Декларацијом⁹ коју су потписали председници пет самосталних држава са простора бившег Совјетског Савеза и председник Народне Републике Кине. Ова организација је за основну функцију имала постизање регионалне безбедности, а одмах се појавила потреба и за другим видима сарадње у економији, култури, науци, образовању и другим областима.

Данас ШОС представља један од најуспешнијих међународних пројеката. Чланице ШОС-а¹⁰ су државе које се простиру на око 60% територије Евроазије: Казахстан, Киргистан, Кина, Русија, Таџикистан и Узбекистан, а посматрачи: Иран, Индија, Монголија, Пакистан и Авганистан. Државе које имају статус „партнера по дијалогу“¹¹ су: Белорусија, Шри Ланка и Турска.

Организациона структура ове регионалне организације омогућава изузетно висок ниво сарадње представника држава чланица. У складу са Повељом ШОС-а, главно тело одлучивања је Савет шефова држава, састављен од председника шест држава чланица, који се састају на годишњем нивоу и усвајају резолуције, политичке смернице и декларације којима се утврђују приоритети ове организације за наредну годину, а такође и споразуми, конвенције и други документи којима се усмерава рад ШОС-а.

Регионална антитерористичка структура (ПАТС) успостављена је кроз Шангајску конвенцију¹² и Повељу ШОС-а, са мандатом борбе против тероризма, сепаратизма и екстремизма („три зла“).

⁷ Повељом ЗНД предвиђено је да је повлачење из чланства правоснажно тек 12 месеци након обавештавања Извршног комитета ЗНД о таквој одлуци.

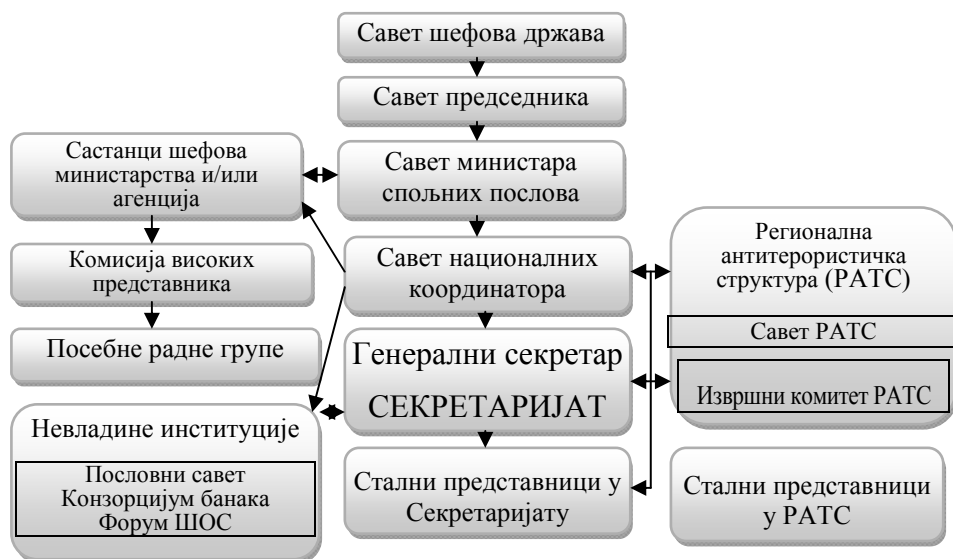
⁸ Адрес статије на [bbcussian.com](http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/hi/russian/russia/newsid_4382000/4382389.stm) http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/hi/russian/russia/newsid_4382000/4382389.stm, 2005/03/25 13:04:48 GMT © BBC 2014

⁹ Declaration on establishment of the Shanghai Cooperation Organization, <http://www.ehu.es/ceinik/tratados/14TRATADOSDEALIANZASPOLITICOMILITARES/TAPM1410ING.pdf>.

¹⁰ Интернет сајт Шангајске организације за сарадњу. <http://www.infoshos.ru/ru/?id=51>

¹¹ Статус партнера додељује се држави или организацији која дели циљеве и начела ШОС-а и жели да успостави односе равноправног и обострано корисног партнерства са организацијом. Чланом 14. Повеље Шангајске организације за сарадњу регулисани су односи са другим државама и међународним организацијама. <http://www.soi.org.br/upload/34b4f65564132e7702726ee2521839c790b895453b6de5509c1f997e9e50405.pdf>

¹² Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism, June 15, 2001, <http://www.refworld.org/docid/49f5d9f2.html>

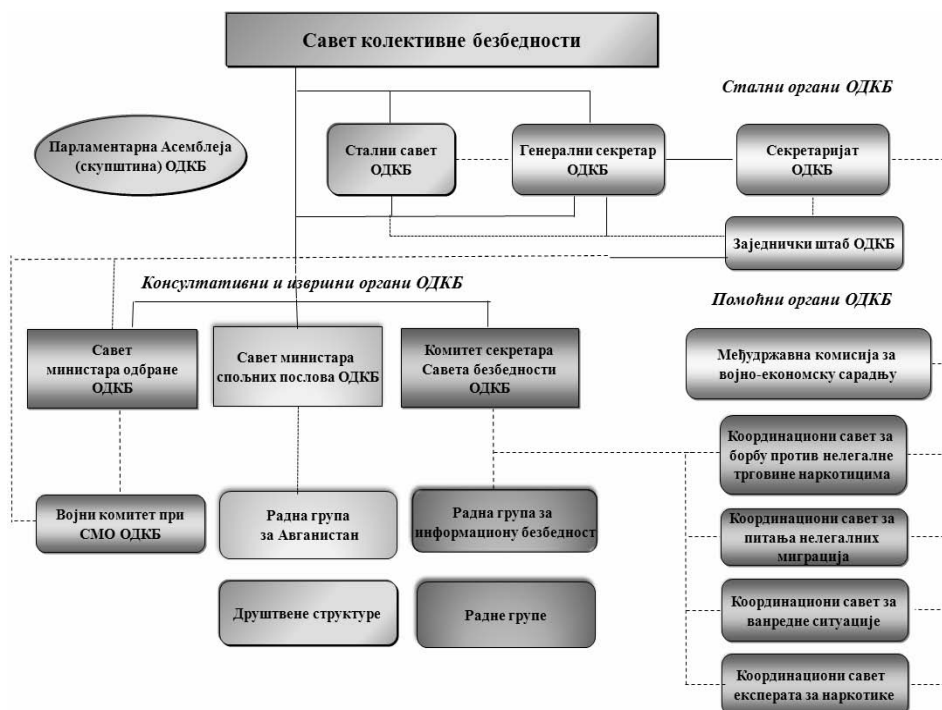

Шема 1 – Организациона структура Шангајске организације за сарадњу¹³

Идеја интеграције потекла је од Кине и Русије, а заснована је првенствено на посебности геополитичког пространства на којем се налазе, као и на могућностима које пружају њихови комплементарни ресурсни потенцијали. Економије ових земаља се узајамно допуњују, тако на пример Кина не располаже довољним количинама одређених енергетских ресурса за задовољење својих потреба и увози их из Русије и Казахстана. Брз економски успон водећих држава ове организације, пре свега Кине, ослоњен на развој и имплементацију најсавременијих технологија, као и јефтину радну снагу, али и огромно евроазијско тржиште, условљава да ова организација има све значајнију и утицајнију улогу у међународним односима.

Главне области сарадње земаља чланица Шангајске организације за сарадњу су политика, безбедност и економија. У Декларацији о оснивању ШОС-а наводи се да су циљеви организације „јачање међусобног поверења пријатељства и добросуседских односа, обезбеђивање и очување мира, безбедности и стабилности у региону, изградња новог, демократског, праведног и рационалног политичког и економског међународног поретка“. Државе чланице или учеснице у њеном раду су, поред осталог, поставиле себи задатак да повећају ниво своје заштите од свих видова екстремизма, тероризма и сепаратизма. Истовремено је све очигледније да је обезбеђивање регионалне безбедности и стабилности једино могуће уколико се борба против наведених ризика и претњи реализује у комбинацији са напорима у правцу искорењивања њихових социјално-економских узрока.

¹³ Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран: Шангајска организација за сарадњу, *Војно дело*, пролеће 2011, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2011, стр. 27.

Организација договора о колективној безбедности (ОДКБ) представља још један интеграциони савез на постсовјетском простору који се бави безбедношћу. Настао је октобра 2002. године, сагласно Договору о колективној безбедности од 15. маја 1992. године. Чланице ОДКБ су Русија, Казахстан, Белорусија, Јерменија, Киргистан и Таџикистан. Основна тела ОДКБ су Секретаријат, као највише координационо тело, на челу са генералним секретаром, и Савет колективне безбедности (СКБ), који представља највише политичко тело. Савет чине председници држава чланица ОДКБ. У периоду између састанака Савета колективне безбедности председавајући је председник државе једне од чланица ОДКБ. У 2013. години, председавајући је био председник Киргистана, док након састанка одржаног 23. септембра 2013. године овим телом председава председник Русије. Од 2004. године ОДКБ има статус посматрача при УН.

Организација договора о колективној безбедности има за циљ заштиту територијалног интегритета и суверенитета држава чланица, без мешања у њихова унутрашња питања и супротстављање претњама безбедности и стабилности чланица, али и претњама међународној безбедности. Ради наведеног, ОДКБ је 2009. године успоставила систем колективне безбедности ОДКБ који укључује Колективне снаге за оперативно реаговање (КСОР), мировне снаге, регионалне групе снага и средстава колективне безбедности Колективне снаге за брзо реаговање (КСБР). Постоје посебне групе КСБР за средњу Азију, источноевропску област (Русија и Белорусија), као и за област Кавказа (Русија и Јерменија). У току је формирање колективних ваздухопловних снага ОДКБ и снага за специјалне намене. Све наведене

структуре укључене су у састав обједињених војних снага ОДКБ – тзв. Колективних снага, сагласно одлуци донетој 19. децембра 2012. године. Напад на једну од чланица ОДКБ сматра се агресијом на све државе чланице Договора.

Војно-политички односи међу државама чланицама имају приоритетни значај у односу на војне савезе и контакте са државама које нису чланице ОДКБ. У функцији наведеног, 20. децембра 2011. године потписан је Протокол који предвиђа да се, само уз сагласност свих држава чланица ОДКБ, у земљама које су у саставу Договора могу разместити војне базе земаља које нису чланице ОДКБ.

Војна сарадња чланица ОДКБ предвиђа одржавање годишњих вежби. Почевши од 2004. године одржавају се заједничке командно-штабне вежбе „Рубеж“. Јуна 2010. године одржана је прва вежба специјалних јединица посебне намене „Кобалт – 2010“, а октобра 2010. године и прва свеобухватна вежба ОДКБ „Взаимодејствије-2010“, у којима су биле ангазоване командне и војне снаге Колективних снага за оперативно реаговање (КСОР). Октобра 2012. године у Казахстану су одржане вежбе мировних снага „Нерушимое братство – 2012“.

ОДКБ има огромно искуство у борби против нелегалне трговине наркотицима и нелегалних миграција. Од 2003. године одржавају се заједничке операције против нелегалне трговине наркотицима „Канал“ на северној граници са Авганистаном, од 2006. године операције за борбу против нелегалних миграција и трговине људима „Нелегал“, а од 2009. године операција „Прокси“, ради борбе против криминала у сфери информационих технологија. У току је припрема за стварање јединственог механизма реаговања у ванредним ситуацијама.

Механизам војнотехничке сарадње подразумева да се продаја наоружања између држава чланица овог савеза од 2000. године обавља по ценама које важе на простору државе продавца.

Геополитички значај Централне Азије у контексту евроазијских интеграција

Геополитички посматрано, простор Централне Азије одувек је имао велики значај за међународне односе, али је тек развој политичке географије омогућио формулисање првих геополитичких идеја почетком прошлог века, које са глобалног аспекта сагледавају утицај географских чинилаца на политичке одлуке. Да би истакао геополитички и геостратегијски значај овог региона у светској политици, британски теоретичар геополитике Халфорд Мекиндер је, у свом делу „Демократске идеје и стварност“, 1919. године „Хартлендом“, односно „Срцем света“ означио део евроазијског простора „који се одводњава ка Арктику или унутар континента“, тј. простор са којег реке теку ка унутрашњим морима и Северном леденом мору. Тако дефинисан „Хартленд“ обухвата огроман простор, чији значајан део представља Централна Азија. Сматрао је да онај ко може да контролише овај регион може да контролише цео свет.¹⁴

¹⁴ Mackinder, H. J.: *Democratic Ideas and Reality*, London: Constable and Co., 1919.

И пре тога, Мекиндер, у свом предавању које је одржао у Краљевском географском друштву у Лондону у јануару 1904. године, говори о „држави оси“ и „региону оси“ око којег се простире тзв. „унутрашњи по-

За власт над овим просторима, насељеним махом номандским народима, у давној прошлости надметале су се војске моћних империја и освајача, почев од Дарија I, Александра Великог, Џингис Кана и Тамерлана. Преко негостољубивих и слабо насељених предела централне Азије некада је водио и чувени „Пут свиле“, 8.000 километара дуга мрежа караванских трговачких путева између Далеког истока и Европе, којима је из удаљених крајева путовала роба, али се истовремено ширио културни и верски утицај и идеје. Много касније, током 19. века, овај простор био је поприште стратегијског ривалитета и надметања империјалних амбиција двеју великих светских империја и колонијалних сила – Царске Русије и Британске империје, који је означен термином „велика игра“.¹⁵ Британија је стрепела да ће напредовање руских царских трупа на исток и југ у правцу граница Индије угрозити „драгуљ у британској круни“, како су називали своју највећу колонију. Стога је простор који их је раздвајао, пре свега Авганистан, постао, иако без њиховог директног суочавања, поприште конфронтације и надметања око сфере утицаја. Иако је успео да избегне британску колонизацију или заузимање територије од стране Руса, Авганистан није могао да избегне британске и руске, касније совјетске утицаје на сопствену политику.

Двадесетих година прошлог века, на централноазијској територији створено је пет совјетских република чије су тадашње границе биле, по идеји Стаљина, вештачки исцртане и одређене тако да ниједна од њих није могла, пре свега етнички, али и економски и географски да заокружи свој простор. Захваљујући томе, оне су биле упућене да развијају међусобну сарадњу. Такође, на тај начин је и ослабљена претња коју су муслиманске етничке групе, настањене у региону, представљале за Москву. По окончању Другог светског рата ове границе су мало измењене, како би се на тај начин додатно ојачала централна власт.

Током највећег дела двадесетог века, током „хладног рата“, ови простори су били углавном заборављени за спољни свет, а Казаси, Киргизи, Таџици и многи други били су народи о којима је мало ко у свету ишта знао. Од тада до данас, геополитичка сцена у средишту евроазијског континента фундаментално је измењена.

Завршетком „хладног рата“, Централна Азија се развија у важан геостратегијски и геоекономски регион у светској политици. Распадом Совјетског Савеза, на глобалној сцени појавиле су се нове независне централноазијске државе: Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан, простирући се од Каспијског језера све до западних граница Кине. Оне су, суочене са бројним изазовима политичке и економске транзиције, веома брзо укључене у геополитичке калкулације моћних држава света.

лумесец“ кога чине тадашња: Немачка, Аустрија, Турска, Индија и Кина, што значи да се појам „регион оса“ („осовински регион“) односи на територију тадашње царске Русије. О томе види шире: *Тајна Балкана*, СКЦ, Београд, 1994., Mackinder, H. J.: *The geographical Pivot of History*, *The Geographical Journal*, Vol. 23, No. 4 (Apr., 1904), 421–437), Venier, Pascal: *The geographical pivot of history and early twentieth century geopolitical culture*, *The Geographical Journal*, vol. 170, no. 4, December 2004, p. 330.

¹⁵ Термин „Велика игра“ (Great game) је увео у употребу британски обавештајни официр, капетан Артур Коноли (Arthur Connolly) 1840. године, а британски писац, нобеловац Радјард Киплинг (Rudyard Kipling) га је овековечио у свом роману „Ким“ објављеном 1901. године. Класични период у којем је вођена „Велика игра“ обухвата приближно време од 1813. године (Руско-персијски споразум) до 1907. године (Англо-руска конвенција). Њена друга, мање интензивна фаза, трајала је од завршетка Бољшевичке револуције 1917. године, до Другог светског рата, када су Велика Британија и Русија постали савезници.

Са стицањем независности, постојеће границе између тих држава које, током преко седамдесет година совјетске владавине, нису имале много везе са историјским, лингвистичким или културним одликама различитих етничких група и подгрупа, добиле су међународни легитимитет. Убрзо затим, дошло је до ескалације међуетничких сукоба и међудржавних територијалних спорова између готово свих новостворених република на том простору. У то време, руски утицај био је сувише слаб да би у довољној мери стабилизовао регион, а, с друге стране, утицаји који су долазили споља били су недовољни да би га снажније дестабилизовали, јер је било извесно да би били суочени са реакцијом Русије, без обзира на њену тадашњу моћ.

Ипак, у том делу света створен је безбедносни и геополитички вакуум који је отворио могућност за реконфигурацију међународних односа, посебно њихових политичко-безбедносних аспеката и успостављање нових савезништава. Штавише, како је слабила моћ и утицај Русије, нове независне државе централне Азије кретале су различитим путевима ка националној консолидацији и регионалним економским и политичким савезима, отварајући на тај начин питања међународне безбедности и политике која нису постојала пре пада совјетске моћи. Ипак, постсовјетски простор Русија и даље сматра приоритетном сфером својих интереса у којој она мора да очува своју доминантну улогу, што је сасвим разумљиво ако се има у виду читав низ историјских, демографских, културних, језичких, економских и других спона које повезују ове државе, а последица су дуге заједничке прошлости.

То је, поред све израженијег дефицита енергената, у технолошки високо-развијеним индустријским земљама иницирало интензивирање геополитичког надметања актуелних великих сила, пре свега у оним регионима у којима се налазе највеће резерве природних енергената – нафте и природног гаса.

У таквим околностима, Централна Азија не само што није изгубила ништа од свог некадашњег геополитичког значаја, већ напротив, данас заузима све важније место у светској политици. Њена локација између Русије, Кине, Ирана, Турске и Авганистана чини је „магнетом“ за суседе, али и за друге светске силе, као што су САД, Уједињено Краљевство, Норвешка и друге, генеришући, истовремено, супротстављеност и сукобе. Јасно је да се, у актуелним геополитичким околностима, због богатства Централне Азије стратегијским ресурсима „могу очекивати потенцијални сукоби глобалних интереса великих сила за доминацију у региону“. ¹⁶ Поред тога, терористички напади једанаестог септембра у САД и, након тога, рат у Авганистану довели су Централну Азију у жижу пажње међународне политике и јавности, наглашавајући њен стратегијски значај за Запад као „геополитичке осовине“ огромне евроазијске масе. ¹⁷

Сасвим је извесно да ће, како буде расла потрошња енергената у индустријски најразвијенијим и политички најутицајнијим државама света, а резерве необновљивих извора енергије у свету бивале све мање, стратегијски значај приступа резервама које се налазе управо на овом простору наставити да се повећава, а надметање за контролу над њима даље заоштрава. Стога су данас геополитички и геоекономски

¹⁶ Parakhonsky, Borys: „Central Asia: Geostrategic Survey,” *Central Asia and the Caucasus Information and Analytical Center*, June 2000.

¹⁷ Cutler, Robert: „US Intervention in Afghanistan: Implications for Central Asia,” *Foreign Policy in Focus*, 21 November 2001.

интереси водећих светских сила усмерени управо ка региону централне Азије, а надметање за остваривање њихових националних интереса, укључујући спречавање ривалских држава да реализују сопствене, довео је до ситуације да се овај осетљиви регион још једном нашао у „великој игри“ геополитике великих сила, које настоје да остваре доминацију над контролом ресурса којима је овај простор изузетно богат.

„Нова велика игра“, која представља концептуализацију модерне геополитике, сада је сложенија и много је више учесника у њој него што је то био случај у претходним периодима историје. Због дезинтеграције Совјетског Савеза и регионалне нестабилности, комбиноване са геополитичким престојавањем, број политичких, економских и војних актера који имају интересе и својим ангажовањем могу да утичу на будућност овог региона, вишеструко је повећан. Поред Русије и Велике Британије, сада су укључене и друге државе, пре свега САД, као спољна сила са значајним политичким и економским интересима, али и знатним војним присуством у региону, затим Кина, али и регионалне силе, попут Турске и Ирана.

Поред тога, нису само владе сада укључене у надметање, него и стране мултинационалне компаније и корпорације. Са једне стране, спољашње укључивање је могуће посматрати са аспекта позитивног утицаја који може да има на решавање регионалних проблема, на тај начин што обезбеђује преко потребне инвестиције, запосленост и неопходну спољну помоћ регионалним тржиштима. Међутим, са друге стране, профит који многи од њих верују да ће остварити од природних ресурса којима је богат овај регион, комбинован са геополитичким, стратегијским и војним факторима, наводи играче на, са безбедносног аспекта, веома опасно и ризично надметање које се дешава у оквиру читавог региона. Стога се, на путу будућег развоја Централне Азије намећу бројне неизвесности и потенцијалне опасности.

Све донедавно америчко и руско политичко-географско дефинисање и социокултурна перцепција Централне Азије нису се разликовали. Обе државе су под Централном Азијом подразумевале географски простор на којем се простиру Киргистан, Казахстан, Таџикистан, Узбекистан и Туркменистан.

Међутим, у међувремену су САД ревидирале конвенционалну перцепцију политичког концепта Централне Азије као групе постсовјетских држава, те по њиховом схватању овај простор обухвата и Авганистан, а понекад и Пакистан. За означавање овако дефинисаног простора, САД често користе термин „Већа Централна Азија“.¹⁸ Значајне разлике у политичко-географској дефиницији, у којима се, пре свега, рефлектују различити интереси САД и Русије, свакако треба сагледавати и у контексту геополитичке традиције: западне – атлантске и руско-совјетске – евроазијске.¹⁹

¹⁸ „Greater Central Asia“ је термин који се приписује Фредерику Стару (Frederick Starr) из Института за Централну Азију и Кавказ. О овој теми видети детаљније у: Starr, Fredrick S.: In Defense of Greater Central Asia, The Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center, Policy Paper, September 2008. Поред тога, америчко руководство и академска јавност овај део азијског континента често називају и Хартленд („Heartland“) – термин је увео чувени теоретичар геополитике Халфорд Мекиндер (Halford Mackinder) или Велика шаховска табла („Grand Chessboard“) – термин потиче од аутора истоимене књиге Збигњева Бжежинског (Zbigniew Brzezinski).

¹⁹ Sharshenova, Aijan: „Political construction of geography: the US and Russian concepts of Central Asia“, *POLIS Journal* Vol. 2, Winter 2009, University of Leeds, p. 3.

Карта 1 – Политичка мапа Централне Азије²⁰

У постојећим околностима Централна Азија за САД представља стратегијски важну област због борбе против тероризма, али пре свега због огромних залиха нафте и природног гаса које се налазе на том простору. Једанаести септембар и, након тога, рат у Авганистану довели су Централну Азију у жижу међународне пажње, наглашавајући њен стратегијски значај за Запад као „геополитичку осовину“ огромне евроазијске масе.²¹ Ипак, треба поменути да су САД, у периоду од 1922. до 1991. године, када су, данас самосталне државе централне Азије биле интегрални део СССР-а, имале врло мало или нимало додира са њима и да је, стога, америчко виђење овог простора било прилично „замагљено“, те су се 1991. године суочиле са изазовом да изграде односе са земљама са којима претходно нису много сарађивале.

Упоредо са разликама у политичко-географској дефиницији, постоје и разлике у социо-културном разумевању региона од стране САД и Русије, које су и разумљиве ако се има у виду историјски и демографски, верски и културни контекст. Сходно томе, када је реч о овом простору, САД и Русија спроводе различите политике. Укључивањем Авганистана у регион централне Азије, САД настоје да прошире географске границе тог региона. Политика САД према њему углавном је оријентисана ка промовисању регионалне сарадње и политичке и економске стабилности. Оне

²⁰ Извор: <http://sr.wikipedia.org/>

²¹ Cutler, Robert: „US Intervention in Afghanistan: Implications for Central Asia,“ *Foreign Policy in Focus*, 21 November 2001.

улажу напоре да успоставе узајамно корисне везе међу државама региона и да, истовремено, обезбеде да ниједна регионална сила у њему нема доминантан утицај. У спровођењу такве политике Америка је стабилност, безбедност и сарадњу пројектовала у овај регион преко мултинационалних институција и програма.

Пет централноазијских држава укључено је у НАТО програм Партнерство за мир: Казахстан 1994, Киргистан 1994, Таџикистан 2002, Туркменистан 1994. и Узбекистан 1994. године. На овим просторима Америка је фокусирана на прокламовање борбе против тероризма, дроге, трговине људима и нелегалну продају оружја.

Сарадња наведених централноазијских држава са НАТО реализује се у оквиру програма сарадње прилагођених амбицијама, потребама и могућностима сваке од њих, а обухвата активности које ове земље партнери изаберу из понуде активности за двогодишње планове сарадње, познате као Индивидуални програм партнерства и сарадње (Individual Partnership and Cooperation Programme – IPCP). Индивидуални програми партнерства и сарадње наведених централноазијских држава са НАТО се разликују, с обзиром на различитост њихових потреба и интересовања.²²

Казахстан, као изузетно активан партнер у овом региону, учествује у свим партнерским активностима, а 2006. године израдио је и свој први Индивидуални акциони партнерски план (Individual Partnership Action Plan – IPAP).²³ Документ IPAP израђује се сваке две године, а у случају Казахстана фокусиран је на пружање подршке у достизању реформских циљева ове земље кроз различите механизме сарадње са НАТО. Сарађујући са НАТО у оквиру Партнерства за мир, Казахстан је до сада sukcesивно израдио и усвојио три документа IPAP, а почетком 2014. године у току је било разматрање четвртог.

Током претходног периода Киргистан је показивао растући интерес у погледу развоја сарадње са НАТО. Сходно томе, ова земља учествује у Процесу планирања и ревизије (Planning and Review Process) од 2007. године. Након политичких промена 2010. године, нова влада и парламент ове земље наставили су сарадњу са НАТО, посебно у погледу имплементације програма преквалификације и подршке вишку војног кадра, као и пројекта успостављања Поверилачког фонда НАТО/ПЗМ у функцији унапређења ситуације у погледу складишних објеката за мало и лако наоружање и муницију. Такође, Киргистан је изразио спремност да у Бишкеку буде отворена НАТО канцеларија.

Од централноазијских држава Таџикистан се последњи прикључио програму Партнерство за мир 2002. године. Од тада, ова држава проширује обим своје сарадње са НАТО, учешћем у све већем броју активности, при чему је посебно заинтересована за пројекте у вези са припремом за реаговање у случају катастрофа, односно планирањем у ванредним ситуацијама, као и за пројекте који се односе на демилитаризацију, у оквиру механизма Поверилачког фонда НАТО/ПЗМ. Недавни разговори вођени између Таџикистана и НАТО односили су се и на сарадњу у области безбедности граница и јавне дипломатије.

²² Partners in central Asia, *Backgrounder*, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20140505_140505-Backgrounder_CentralAsia_EN_lowres.pdf, p 5.

²³ Овај механизам НАТО програма Партнерство за мир покренут је након НАТО самита у Прагу 2002. године и намењен је земљама партнерима које имају политичку вољу и могућност да продубе своје односе са НАТО.

Сарадња Туркменистана са НАТО је много мањег обима него са осталим партнерским државама из овог региона и реализује се искључиво у оквиру активности оријентисаних на цивилни сектор. Међутим, напори које ова држава улаже последњих година, а који су усмерени на веће отварање за сарадњу и дијалог са суседима и међународним организацијама, представљају истовремено и прилику за унапређење сарадње са НАТО.

Са Узбекистаном је НАТО остварио садржајну сарадњу већ у првим годинама након укључивања ове државе у Програм ПзМ. Ипак, након тог почетног периода напредак је знатно успорен након догађаја у Андијану у мају 2005. године, због којих је НАТО захтевао независну међународну истрагу. Последњих неколико година, међутим, политичко ангажовање и практична сарадња поново су почели да се унапређују. Ташкент се сагласио да ту буде седиште НАТО официра за везу за Централну Азију, а ова држава своју сарадњу са НАТО унапређује у неколико области, укључујући реформу војног образовања и јавну дипломатију.²⁴

Насупрот томе, политика Русије усмерена је ка томе да све државе Централне Азије инкорпорира у евроазијске регионалне организације у којима она има водећу улогу, пре свега у Организацију договора о колективној безбедности и Евроазијску унију; на тај начин осигурава свој утицај и минимизира остале утицаје споља.

Почетак формирања Евроазијске уније

Идеја о јединственом економском простору предложена је почетком деведесетих година прошлог века,²⁵ након што су бивше совјетске републике објавиле своју независност и формирале Заједницу независних држава. Интеграциони пројекат имао је за циљ стварање јединствене економске политике и стварање јединствене комисије којима би се регулисале царинске тарифе и трговина.

Фебруара 1999. године Русија, Белорусија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан потписали су Споразум о царинској унији и заједничком економском простору, који је предвиђао три фазе интеграције:

- Евроазијску економску заједницу и Зону слободне трговине,
- Царинску унију,
- Заједнички економски простор.

Евроазијска економска заједница (ЕЕЗ, руски: ЕврАзЭС) заснована је на принципима Уједињених нација и међународног права, а од 2003. године има статус посматрача при Генералној скупштини УН.

Споразум о оснивању Евроазијске економске заједнице потписан је 10. октобра 2000. године у Астани, главном граду Казахстана, а ступио је на снагу 30. маја 2001. године, након што је ратификован у парламентима држава чланица.²⁶ Члани-

²⁴ Partners in central Asia, *Backgrounder*, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20140505_140505-Backgrounder_CentralAsia_EN_lowres.pdf, p 6.

²⁵ Ову идеју је, у марту 1994. године изнео Нурсултан Назарбајев, председник Републике Казахстан, у свом излагању на државном универзитету „Ломоносов“ у Москви, две године након оснивања Заједнице независних држава (ЗНД).

²⁶ Споразум о оснивању ЕЕЗ је измењен Протоколима о изменама и допунама од 25. јануара 2006. године и од 6. октобра 2007. године. Интегрални текст наведеног Споразума је доступан на Интернет адреси: <http://www.ipaeurasec.org>.

це Евроазијске економске заједнице од њеног оснивања су Русија, Белорусија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан. Статус посматрача од маја 2002. године имају Украјина и Молдавија, а Јерменија од јануара 2003. године.

Евроазијска економска заједница је организација отворена за све земље које прихватају обавезе из Уговора о оснивању Евроазијске економске заједнице и других споразума заједнице, које је уредио међудржавни Савет евроазијске економске заједнице.

Суд *Евроазијске економске уније* почео је са радом 1. јануара 2012. године, као независно тело, у којем сваку земљу уније представља по двоје судија из сваке државе-чланице.

*Евроазијска развојна банка*²⁷ основале су Русија и Казахстан 2006. године, а има за циљ подстицај економског развоја на простору Евроазије. Почетком 2013. године призната је као међународна финансијска институција. Поседује оснивачки улог од 1,5 милијарди долара и данас финансира 63 стратешка пројекта у државама чланицама: Русији, Казахстану, Белорусији, Јерменији, Киргистану и Таџикистану. У питању су разноврсни пројекти, од изградње хидроелектрана, до модернизације аеродрома и развијања нових модела руских авиона „сухој“.

Стратегија Евроазијске развојне банке је улагање у средњорочне и дугорочне пројекте, минималне вредности од 30 милиона долара и са максималним роком отплате од 15 година. Имовина ове банке на крају 2012. године износила је укупно 3,8 милијарди долара, порасла је за 37% у односу на 2011. годину, док је чиста добит банке у 2012. години износила 12 милиона долара. У 2012. години њене инвестиције достигле су 4,6 милијарди долара, што представља повећање за 34% у односу на 2011. годину. Банка данас има успешну и развијену сарадњу са Међународним монетарним фондом, Азијском развојном банком, Европском инвестиционом банком и Европском банком за обнову и развој.

Одлуку о формирању Царинске уније донели су шефови шест држава 6. октобра 2007. године. Према договору, у првој фази, Царинску унију формирају три државе и то: Руска Федерација, Република Казахстан и Република Белорусија. Приступање других држава у чланство Царинске уније спровешће се када за то буду спремне њихове економије и законодавство.

Царинска унија представља посебну форму економских интеграција земаља које имају јединствену царинску територију, у оквиру које се не примењују царина и ограничења економског карактера на узајамно трговање робом пореклом из трећих земаља, а које су стављене у слободан промет на тој царинској територији, са искључењем специјално заштићених, антидампинг и компензационих мера.

За разлику од *Зоне слободне трговине*, као претходног стадијума интеграције, Царинска унија дозвољава слободно кретање робе на јединственој царинској територији, што укључује слободу кретања не само робе сопствене производње, него и робе увезене из трећих земаља, које се налазе у слободном промету.

До 1. јануара 2012. године Комисија Царинске уније била је једини стални регулациони орган који је обезбеђивао услове функционисања и развоја Царинске уније, док ову функцију од 1. јануара 2012. године преузима Евроазијска економска комисија.

Заједнички економски простор јесте споразум који је ступио на снагу 1. јануара 2012. године. Састоји се од територија држава на којима функционише јединствени механизам регулације економије, заснован на тржишним принципима и усклађен правним нормама,

²⁷ Поповић, Ненад: „Политичка неутралност и економија“, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2014, стр. 65.

на којима се спроводи усаглашена пореска, кредитна, финансијска, привредна и царинска политика, са циљем да се обезбеди слободно кретање робе, услуга и радне снаге.

Евроазијска економска комисија, као стално радно тело које регулише рад Царинске уније и Заједничког економског простора, настала је 1. јануара 2012. године. Највиши орган Комисије је Савет, који чине заменици председника влада три земље чланице и који одлуке доноси консензусом. Колегијум Комисије састоји се од девет чланова, по три министра из сваке земље чланице, а одлуке се доносе квалификованом већином. У Комисији постоје 23 департмана за одређене области и 17 консултативних одбора, сачињених од експерата земаља чланица. Одлуке које доноси Комисија, као наднационални орган, директно су обавезујуће за државе чланице.

Поред наведених органа, у оквиру Комисије постоји и тзв. „бизнис дијалог“ – форум привредника из Русије, Белорусије и Казахстана, чији је циљ побољшање конкурентске способности ових држава. Од приступања Русије Светској трговинској организацији, Комисија функционише у складу са правилима ове светске организације. Задатак Комисије је да изради предлог нормативне основе сарадње и да у име Царинске уније води преговоре о приступању интеграцијама заинтересованих земаља (Киргистан и Јерменија), као и да ради на успостављању режима о слободној трговини са Царинском унијом заинтересованих земаља (Вијетнам, Нови Зеланд, државе Европске асоцијације за слободну трговину).²⁸ „Интерес према Царинској унији показале су следеће земље: Вијетнам, Нови Зеланд, Киргистан, Турска, Иран, Јерменија и Израел“.²⁹

Царинска унија је 2012. године добила својеврсну глобалну потврду квалитета, приступањем Русије Светској трговинској организацији (Белорусија и Казахстан су још у процесу пријема). Приступање једне од држава чланица у СТО није изазвало додатне проблеме, будући да се комплетна нормативно-правна база Царинске уније првобитно припремала у складу са нормама наведене организације.

С обзиром на обавезе које је Русије преузела ступањем у Светску трговинску организацију, просечна пондерисана стопа увозне царине смањена је са 9,6% на 7,02%. У оквиру Царинске уније постављени су високи стандарди квалитета произведених и увезених роба. Уочљиво је да је у 2012. години Царинска унија имала стабилан темпо економског раста: раст бруто друштвеног (домаћег) производа Царинске уније износио је 3,5%, у САД 2,2%, док је у Евразони био 0,6%. Такође, раст узајамне трговине између земаља Уније износио је 8,7%, док је раст спољне трговине земаља чланица износио 3,2%. Овакви трендови очигледно показују успешност и ефикасност интеграционих процеса.³⁰

Основна замисао интеграције јесте да на темељима Царинске уније Русије, Белорусије и Казахстана од 1. јануара 2015. године настане нова Евроазијска економска унија. Почетну сагласност да приступе овом савезу дале су Јерменија, Киргистан и Таџикистан. Споразум о оснивању Евроазијске уније су, на заседању Врховног Евроазијског економ-

²⁸ Јавно слушање на тему „Интеграциони процеси на евроазијском простору и перспективе сарадње са Србијом“, 25.11.2013. године, Народна скупштина Републике Србије, Виктор Спаски, директор Департамента за развој интеграција Евроазијске економске комисије.

²⁹ http://www.iarex.ru/articles/44517.html?utm_source=divr.it&utm_medium=twitter, infomaciona agencija REX Александар Тимофејев.

³⁰ Јавно слушање на тему „Интеграциони процеси на евроазијском простору и перспективе сарадње са Србијом“, 25.11.2013. године Народна скупштина Републике Србије, Антон Азаров, начелник Одељења за међународну сарадњу Департамента за развој интеграција Евроазијске економске комисије.

ског Савета, потписали руски председник Владимир Путин, председник Белорусије Александар Лукашенко и председник Казахстана Нурсултан Назарбајев, 29. маја 2014. године у Астани, главном граду Казахстана. Применом наведеног споразума, од 1. јануара 2015. године отпочеће нова фаза у интеграционим процесима на постсовјетском простору.

Утицај релевантних субјеката међународних односа на формирање Евроазијске уније

Сједињене Америчке Државе и њени савезници систематски критикују и покушавају да дисквалификују евроазијске интеграције, покушавајући да их прикажу као нови СССР. Како је у децембру 2012. године изјавила тадашња државна секретарка Хилари Клинтон: „САД неће дозволити обнову СССР у новој верзији под маском економских интеграција, која се ствара под принудом Москве“.³¹ Сједињене Државе настоје да одрже глобалну предност у савременим међународним односима, онемогућавајући коалицију великих сила и цивилизација Евроазије, пре свега Русије, Немачке и Јапана.³²

Карактеристично је да се данас борба око утицаја на Централну Азију води управо између Кине, Америке и Русије. Све наведене силе имају прилично јаке позиције због низа историјских, политичких, економских и културних фактора. Чињеница да су Русија и републике Централне Азије биле у саставу некадашње руске империје и касније СССР-а, даје могућност Москви да ове азијске државе привуче у сферу сопственог културног утицаја, као и да их у великој мери укључи у своју привреду.

Са Авганистаном Русија има дугу и компликовану историју међусобних односа, који су ипак довели до тога да постоје и одређене снаге које подржавају позитивне односе са овом државом.

Са републикама из Централне Азије Русију везује и чланство у Заједници независних држава, Евроазијској економској заједници, Организацији Уговора о колективној безбедности и Шангајској организацији за сарадњу. Руске војне базе се налазе у Таџикистану и Киргизији. Неколико милиона имиграната из земаља Централне Азије ради у Русији и од њихове зараде, коју шаљу у своје земље, добрим делом зависе буџети тих држава. Москва често даје отворену дипломатску подршку лидерима Централне Азије. Русија својом дипломатијом и познавањем локалног карактера вероватно једина може да одржи мир у овом региону, имајући у виду тензије између Узбекистана и Таџикистана, као и Узбекистана и Киргистана. За Централну Азију Русија има пројекат интеграције – Евроазијску унију.

Сједињене Америчке Државе имају своју војну базу у Манасу у Киргистану, коју, међутим, напуштају у току 2014. године, због завршетка уговора. Сагласно свом буџету за 2013. годину, САД настављају да финансијски помажу Киргистан, Узбекистан, Казахстан и Таџикистан са укупно 118 милиона долара, док Русија даје Киргистану 1,1 милијарду долара и Таџикистану 220 милиона долара за обнављање наоружања и потребе војске.

³¹ Интернет часопис Global Affairs <http://www.globalaffairs.ru/number/Takie-raznye-integracii-16252>.

³² Основи геополитике, Дугин, Глава 4.1, 4.2, 4.3, стр. 10 и 11, ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА ModernLib. ru, <http://modernlib.ru/books/duginaleksandr/osnovigeopolitiki/read10/>

Са друге стране, САД региону предлажу нови интеграциони пројекат „Транс-пацифичко партнерство“ (Trans-Pacific Partnership, TPP). Централно место у остваривању овог плана дато је Авганистану, и он, у основи, предвиђа обнову онога што је порушено ратом у овој земљи. Суштина америчког плана јесте да се њиме изражава воља да кроз нови пројекат управљају Авганистаном, али не и спремност да улажу новац, већ се надају и очекују да ће то урадити земље у окружењу уместо њих.³³

У последњих неколико година Кина је успела да постане лидер у региону, посматрано у односу на Русију и САД. Њен будући потенцијал, уз садашње богатство, најбољи су аргумент у преговорима са суседима. Највише инвестира на простору Централне Азије даје политичку подршку и побољшава билатералне односе. Кина има за Централну Азију свој предлог пројекта интеграције „Економски појас пута свиле“, који снажно промовише. Пројекат подразумева изградњу новог транспортног коридора који би повезивао Кину преко Казахстана, Русије и Белорусије са Западном Европом. Међутим, Русији та идеја не одговара, јер би наведени пројекат у будућности угрозио већ постојећу Транссибирску железницу.

Руска идеја о развоју Евроазијског савеза усмерена је на очување њене лидерске позиције у земљама постсовјетског простора, где већи део углавном чине земље бившег Совјетског Савеза, док Кина, држећи се идеје „Економски појас пута свиле“ може да креира евроазијску економску зону, коју би формирале Кина, земље централне Азије и Европе.

Кина у односу на своје конкуренте има низ предности. Кинески концепт је свеобухватан, усмерен је према свим земљама света које су заинтересоване за њега, и у перспективи може да донесе економску добит за три милијарде људи. Једна од предности је и њен географски положај, с обзиром да се Кина граничи са три земље Централне Азије. Такође, стари „пут свиле“ укоренен је у историју и асоцира на економски процват, а посебно је важна финансијска предност, будући да Кина располаже огромним финансијским резервама и спремна је да улаже.

Разлог за кинеско деловање је очигледан. Руководство Кине, наиме, није у потпуности задовољно садашњим радом међународних организација, као што су ШОС, Евроазијска унија и Царинска унија Русије, Казахстана и Белорусије. Основни разлог незадовољства лежи у потезима руководства Русије, које онемогућава значајнију улогу Кине у ШОС, блокирајући конкретне пројекте које је предложио Пекинг, штитећи на тај начин право политичке предности на постсовјетском простору, првенствено на територији бивших централноазијских република СССР-а. Кина, с друге стране, жели да своје пројекте спроведе у дело, при чему је намера руководства Кине да у будућности настави да сарађује у оквиру ШОС-а, с тим да у реализацији предложених пројеката има значајнију улогу. Један од таквих пројеката је и „Економски појас пута свиле“, који би требало да помогне у реализацији кинеске идеје стварања зоне слободне трговине у оквиру ШОС-а, али ову идеју блокира Москва.³⁴

Основна намера Пекинга јесте привлачење Казахстана на своју страну. Уочљиво је да председник Назарбајев управо то подржава, при чему мудро учествује у раду Евроазијске уније и Царинског савеза, потписујући са Русијом све раније пону-

³³ Интернет портал Биржевој лидер 16. 10. 2013. године <http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-azii/china/entry1008183203.html>

³⁴ Аргументи недељи 28. 11. 2013. године <http://argumenti.ru/politics/n416/301464>

ђене документе. Истовремено, са Кином разговара о увођењу безвизног режима између две државе. Треба нагласити и да председник Назарбајев за зближавање са Кином има подршку казахстанске више и средње класе.³⁵

Очекивано повлачење НАТО-а из Авганистана током 2014. године може довести до појачане активности Талибана у борби за власт. С обзиром на то да претње од исламског тероризма могу да утичу на одлуку НАТО-а да остане и учврсти своје присуство у региону Централне Азије, оваква ситуација одговара САД. Проблем Ујгура³⁶ може да дестабилизује Аутономни ујгурски регион Синкјанг у Кини и да угрози транспорт енергената из Централне Азије. Пекинг би у том случају, на рачун спољне политике, морао више да се посвети унутрашњим проблемима.

Са кинеске стране званично не постоји противљење пројекту Евроазијске уније, али њена замисао о економској сарадњи изгледа много привлачније за земље Централне Азије, него идеја Русије коју многи на Западу доживљавају као покушај реанимације СССР-а и враћања политичког утицаја бивших совјетских република. Имајући то у виду, очекује се да преговори о приступању других земаља неће бити лаки и да ће трајати дуго. Киргистан остварује сарадњу и са Кином и са Русијом, са намером да извуче максимум привилегија и од једних и од других. Покушава да од Москве добије што повољније услове кредитирања и нове инвестиције у замену за чланство у Царинској унији.

Централна Азија интересантна је за Русију и политички и економски. Руској Федерацији је најбитније да укључи овај регион у зону свог утицаја, како би парирала интересима САД и Кине. Интерес Москве је да Централна Азија буде стабилна. У смислу наведеног, економски интереси Русије у евроазијским интеграцијама објективно су прилично слаби, па се намеће размишљање да, у одређеном смислу, Руска Федерација покушава да надокнади економске губитке и капитализује кроз политичку добит.

Казахстан, Киргистан и Таџикистан постали су важан део политике Русије у региону. Казахстан је један од највећих и најважнијих савезника Русије. Члан је Заједничког економског простора (ЗЕП), Организације договора о колективној безбедности (ОДКБ), као и оснивач и члан будућег савеза Евроазијске економске уније (ЕЕУ). Киргистан и Таџикистан такође су чланови ОДКБ и ЗЕП, уз то озбиљни кандидати за придруживање ЕЕУ. Обе државе зависе од Русије, не само економски, него и безбедносно.³⁷ С друге стране, односи са друге две централноазијске државе Узбекистаном и Туркменистаном су другачији. Почетком 21. века Москва је са Ташкентом била у добрим односима, што доказује и његово чланство у ОДКБ и ЗЕП. Међутим, због несла-

³⁵ Исто.

³⁶ Ујгури су народ муслиманске вероисповести, који чине 45% становништва Аутономног ујгурског региона Синкјанг.

³⁷ ОДКБ је 23. септембра 2013. године на састанку у Сочију донела одлуку да се пружи војнотехничка помоћ Таџикистану, како би се ојачала безбедност њене границе са Авганистаном, сајт ОДКБ http://www.odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=2701&SECTION_ID=

Министар одбране РФ Сергеј Шојгу: „Ускоро ће се коалиционе снаге повући из Авганистана, а то може да дестабилизује ситуацију у региону. Спремни смо да дамо подршку Киргистану у обезбеђивању његове безбедности. Његова армија ће бити опремљена савременим руским наоружањем, и додао да су неопходни документи око тога потписани, а испорука оружја је почела. Осим тога у плану Министарства одбране је да се бојеви потенцијал руске базе у Канту повећа“.

РИА Федерал Пресс, http://fedpress.ru/news/polit_vlast/news_polit/1391488842-shoigu-amiya-kirgizii-budet-osnashchatsya-sovremennym-rossiskim-vooruzheniem

гања о улози Русије дошло је до иступања Узбекистана из ЗЕП 2008. године, а из ОДКБ 2012. године. Туркменистан је заузео неутралан став.

Централна Азија је важан чинилац руске енергетске стратегије. Енергенти се транспортују кроз руске цевоводе. Поред тога, милитантне групе у региону, пре свега у Авганистану, повезане су са терористима на Северном Кавказу који представљају огромну претњу за унутрашњу безбедност Русије. Осим тога, регион је главни коридор за пребацивање наркотика у Русију и Европу. Зато је руска сарадња са регионом Централне Азије концентрисана на координирани приступ решавања тог проблема, за шта Москва обезбеђује потребна средства.

Кина превазилази Русију својом економском моћи у региону, али на плану безбедности Русија и савези на чијем је она челу су важнији и значајнији. Многи аналитичари сматрају да је заједничко учешће Русије и Кине у ШОС-у неписани договор по којем Пекинг не оспорава водећу улогу Русије по питањима безбедности, а Москва се не противи водећој економској позицији Кине у Централној Азији. Важан елемент је инсистирање Москве да сачува ОДКБ и ЗЕП заједно са ШОС-ом, као организације под својом контролом, мада у извесној мери долази до дуплирања функције ШОС-а. Русији одговарају такве паралелне структуре које гарантују очување позиције Москве као главног спонзора једног броја земаља Централне Азије.

Украјина као централна држава евроазијских односа

Украјина представља кључну земљу за Русију и за водеће државе ЕУ, САД и њихове геополитичке интересе у Европи. Кијевска политика у постсовјетском периоду стално се мењала, у зависности од резултата избора, притисака из САД и ЕУ, цене транспорта руског гаса и економске ситуације, тако да су били и на страни Запада и на страни Истока.

Укључивањем Украјине у политичко-економско-војне интеграције (НАТО и ЕУ) САД у садејству са Бриселом покушавају да остваре свој циљ, долазак до границе европског дела Русије, како би испољавањем латентне претње покушале да спутају њене амбиције да поврати статус глобалне силе. Русија, са друге стране, настоји да задржи Украјину у својој интересној сфери, не само као колевку сопственог етничког, историјског и државотворног идентитета, већ и као земљу која цивилизацијски, економски и војностратегијски баражира офанзивни простор Запада до руских граница.³⁸

Русија, без утицаја на Украјину, има мањи утицај на европска кретања и остаје више азијска држава у чијем би предворју били инсталирани ефективни НАТО-а. Тиме би директно била угрожена безбедност Руске Федерације и смањено време реаговања њеног сектора безбедности. Због тога Руска Федерација нема алтернативу у погледу својих националних интереса на делу Украјине, поготово на истоку и југоистоку, где живи већински руски народ. На годишњој конференцији за новинаре, 19. децембра 2013. године, председник Путин је изјавио: „Ако Украјина прихвати техничке стандарде Европске уније, они нам више ништа не могу продати“,³⁹ мислећи при томе на производе из ЕУ који би преко Украјине били слободно увожени у Русију, без царине.

³⁸ Степић, Миломир: *Геополитика неоевроазијства*, Институт за политичке студије, Београд 2013. године, стр. 58–59.

³⁹ Интернет портал bigmir net финанси <http://finance.bigmir.net/news/economics/45321-Esli-Ykraina-primet-tehnicheskie-standarti-ES-ona-voobshe-ne-smojet-nam-nichego-prodatvat--Pitin>.

Неспорно је да је Украјина дубоко подељена и национално и верски, на југоисточни део одређен за припајање Руској Федерацији (што је Крим после референдума урадио, Доњецка и Луганска област су на референдуму изгласали самосталност и припајање Руској Федерацији) и остали део земље који је одређен за интеграцију у ЕУ и НАТО. Одеска и Харковска област најавиле су одржавање референдума о свом будућем статусу. Због тога је политичка и територијална будућност Украјине неизвесна.

Слична ситуација карактеристична је и за Молдавију, која је новембра 2013. године парафирала споразум о придруживању са ЕУ и очекује коначно потписивање током 2014. године. С друге стране, непризната Република Придњестровље не прихвата овакав след догађаја, тражећи отцепљење од Кишињова и присаједињење Руској Федерацији и Царинској унији. Такође, истоветна ситуација је и са Аутономном територијалном јединицом Гагаузијом, која се налази у саставу Молдавије, а чији су се становници на референдуму одржаном 2. фебруара 2014. године изјаснили за прикључење Царинској унији.⁴⁰

Јерменија и Виши евроазијски економски савез потписали су мапу пута за приступање Јерменије Царинској унији и Заједничком економском простору Белорусије, Казахстана и Русије, 24. децембра 2014. године. Јерменија је већ почетком децембра 2013. године добила нове ниже цене за гас, нафту и необрађене дијаманте.⁴¹ Друге две закавказке државе, Грузија која има односе са Европском унијом и НАТО савезом, као и Азербејџан, који је под утицајем Турске, за сада не показују интерес за интеграције са Евроазијском економском унијом.

Европска унија и САД су изузетно заинтересовани за сарадњу са Азербејџаном, првенствено због природног гаса и најављене изградње гасовода *Пројекат Транс-јадрански гасовод (ТАР)*.⁴² Једино Азербејџан има могућност да несметано, независно од Русије, испоручује гас Европи преко Грузије и Турске. Грузија, која је парафирала Споразум о придруживању са ЕУ, има нерешену ситуацију у погледу Јужне Осетије и Абхазије, па се поставља питање будуће реакције Руске Федерације у односу на најављено потписивање споразума. Азербејџан тражи да се, пре уласка Јерменије у Царинску унију, реши проблем Нагорњег Карабаха.⁴³

Због тренутних проблема у Украјини, могућих будућих конфликта са Молдавијом и Грузијом, као и разилажења Руске Федерације и Европске уније у приступу решавању проблема, све су присутнија упозорења Запада, првенствено немачких политичара, да треба послушати и усагласити приступе, с обзиром на специфичности положаја и потребе ових земаља.⁴⁴

⁴⁰ Гагаузија је Аутономна територијална јединица на југу Молдавије. Становници су пореклом Турци који су се у 18. веку доселили из Бодруце, Бугарска.

⁴¹ Ежедневная деловая газета РБК daily <http://rbcdaily.ru/politics/562949990097562>.

⁴² Пројекат Транс-јадрански гасовод (ТАР) предвиђа транспорт гаса из Каспијског региона у Европу. Капацитет ТАР-а износиће 10 милијарди кубних метара годишње, са максимумом у далекој перспективи од 20 милијарди кубика. Гасовод ће кренути из Грчке, проћи ће преко територије Албаније и Јадранског мора до Италије. У Италији и Грчкој биће повезан са постојећом гасном инфраструктуром. Треба напоменути да ТАР није конкурент руском „Јужном току“ на европском гасном тржишту. Десет милијарди кубних метара азербејџанског гаса је само кап у мору у односу на испоруке руског гиганта „Гаспрома“. ТАР може подмирити само 2% европске потрошње – отприлике толико изнесе потребе Грчке и Италије. http://serbian.ruvr.ru/2014_01_26/Balkanski-pogled-na-Trans-jadranski-gasovod/

⁴³ Нагорњи Карабах је непризната Република између Јерменије и Азербејџана, коју насељава јерменско становништво. Азербејџан је сматра својом територијом под окупацијом Јермена.

⁴⁴ Франк Валтер Штанмајер, министар спољних послова СР Немачке: „Нама је неопходно да нађемо заједнички језик са Русијом, да би конструктивно развијали нашу сарадњу. Само заједно са Русијом ми

Карта 2 – Закавказје⁴⁵

Европска унија суштински није јединствена по питању Украјине, а истовремено Сједињене Америчке Државе настоје да управљају дестабилизацијом Украјине и буду медијатор у том процесу. Дугорочно, питање Украјине се промовише као камен спотицања и извор сукобљености ЕУ и Русије, а такав развој ситуације нанео би највеће последице првенствено европским и азијским државама. У глобалној стратегији надметања, Немачка и Русија биле би изложене највећим последицама. Међутим, изгледа да су обе земље свесне тога и вуку промишљене и прагматичне политичке потезе.

Једна од основних функција сваке државе, па тако и Украјине, јесте да осигура сопствену безбедност, безбедност друштва и сваког појединца. Ову своју функцију, која је уједно и

можемо да решимо ирански проблем, као и проблем уништавања хемијског оружја у Сирији. Европска политика против Русије нема будућност, али и Москва треба да одлучи које су то опште тачке са Европом и да формулише своје позиције". Взгляд деловая газета <http://vz.ru/news/2014/2/1/670605.html>

⁴⁵ <http://teefouad.com/apps/pearl/js/caucasus-mountains-map-russia>

предуслов за реализацију свих осталих, државе остварују одређујући се за различите моделе безбедносног организовања. У том контексту, пут Украјине у Европску унију и НАТО јесте сигуран пут за вишедеценијску кризу и распад те државе уз избијање грађанског рата, чије би последице по становништво и материјална добра биле огромне. Стога, војна опција није решење за проблеме и ситуацију са којом је суочена Украјина. Напротив, решење треба тражити у поштовању међународног права од стране свих, директно или индиректно укључених субјеката међународних односа и, у складу са тим, у уважавању права народа на самоопредељење, у складу са циљевима и начелима Повеље Уједињених нација. Развијање међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа и предузимање других одговарајућих мера ради учвршћивања општег мира, један је од циљева Уједињених нација, садржан у Повељи УН.⁴⁶ У Украјини руски народ није национална мањина, него конститутивни народ, који вероватно неће прихватити верско и национално унијаћење и одвајање од Русије.

Будућност Европске уније не може се градити на супротстављању и сукобљавању са Русијом и другим евроазијским државама. Напротив, избегавање конфронтација и брисање линија и тачака сукоба јесте једини излаз за европске и азијске државе. То јединствено копнено подручје економски и безбедносно треба да функционише складно, изграђујући узајамно поверење кроз конструктиван дијалог и развијајући и унапређујући међусобну сарадњу. Померање НАТО-а ка истоку довешће, поред Украјине, до нових тачака конфронтације и за дуже време чинити нестабилним простор сукобљености интереса у Евроазији. Када је реч о ефектима увођења санкција и блокада, економских, па и политичких, оне представљају само сигуран пут у нове или продубљивање постојећих конфронтација.

У Европи су, на основу подела и сукобљености интереса, почела два светска рата и нанела, по размерама људских жртава и материјалних разарања, највеће последице у историји људског рода. Примена двоструких стандарда у међународним односима и искључивост, блокаде и примена силе могу довести овај регион, а затим и свет, у зачарану спиралу насиља из које нико не би изашао као победник. Највише би страдали народи на простору Евроазије, првенствено у зони додира сукоба интереса.

Остаје нада да ће мудрост политичких елита у државама Европе и Азије наћи прави излаз у компромису, а не у сталном продубљивању постојећих и стварању нових безбедносних проблема. Гомилање оружја и војних ефектива дуж линије сукобљености и изградња „штита“⁴⁷ сигуран су пут у страдање, а не у безбедност и просперитет. Ако је нечија намера да се ЕУ и Русија сукобљавају на дуже време, то може постати светски проблем и угрозити безбедност у блиској будућности.

⁴⁶ Повеља Уједињених нација, Глава I, Циљеви и начела, Члан 1, став 2.

⁴⁷ На самиту у Лисабону 2010. године лидери НАТО земаља донели су одлуку о изградњи ракетног штита у Европи, а као основа пројекта изградње прихваћен је European Phased Adaptive Approach (EPAА). Иако је у првој фази пројекта било предвиђено постављање радара у Чешкој, ова земља је одустала од тог плана 2011. године. Проблем који је настао повлачењем Чешке решен је преношењем оперативне контроле над америчким радаром типа AN/TPY-2 у Турској (са САД) на НАТО у зиму 2012. године. Као разлог за изградњу ракетног штита, и у САД и у Европи, наводи се развој балистичких пројектила у „нестабилним деловима света“ или, мање дипломатски речено, у „отпадничким државама“ (eng. rogue states). Последњих година, као главни извор стрепње наводи се, експлицитно или имплицитно, Иран. Русија се противи изградњи ракетног штита у Европи, сматрајући да је на тај начин угрожена њена безбедност.

Република Србија и евроазијске интеграције

Сагледавајући потенцијале сарадње држава укључених у евроазијске интеграције, никако се не сме пренебрегнути чињеница да ће Евроазијску унију чинити земље са којима Република Србија има изванредне односе, засноване на узајамном поштовању територијалног интегритета и суверенитета. Политички, све земље су изузетно наклоњене Србији и не постављају неприхватљиве политичке услове.⁴⁸

Русија, као стална чланица Савета безбедности УН, активно остаје на позицији непризнавања једнострано проглашене независности Косова и Метохије. Белорусија и Казахстан такође нису признале независност КиМ. Односи између Републике Србије и Руске Федерације су на нивоу стратешког партнерства, што потврђује и Декларација о стратешком партнерству потписана 24. маја 2013. године у Сочију, коју прате уговори у сфери одбране, економије, науке, културе и образовања. Стратешко партнерство Републике Србије са Руском Федерацијом представља снажну потврду историјске и духовне блискости и пријатељства два народа и широк оквир јачања свеукупне сарадње. Оно се заснива на демократским вредностима које деле обе земље, принципима суверенитета, равноправности и територијалне целовитости држава, мирног решавања конфликта, узајамног поштовања и користи, немешања у унутрашње ствари и обавеза држава да не јачају сопствену безбедност на рачун других. Стратешко партнерство обухвата билатералну трговинско-економску размену, пословне контакте, повећање инвестиција, сарадњу министарстава унутрашњих послова на плану борбе против организованог криминала, тероризма и трговине наркотицима. Такође, подразумева сарадњу министарстава одбране и оружаних снага две државе, научно-техничку и индустријско-технолошку кооперацију, сарадњу у области образовања и културе, предупредивање ванредних ситуација и елиминисање њихових последица. Две земље су опредељене да подигну ефикасност сарадње, као и да унапреде механизам контаката на високом и највишем политичком нивоу.

Економски односи између Републике Србије и држава чланица Евроазијске уније су стабилни, а извоз српских производа у сталном је порасту, чему су сигурно допринели и споразуми о слободној трговини са Руском Федерацијом из 2000. године, Републиком Белорусијом из 2009. године и Републиком Казахстаном из 2010. године.

Табела 1 – Упоредни приказ вредности извоза Републике Србије у земље Евроазијске уније и увоза из ових земаља у 2012. и 2013. години

Земље Евроазијске уније	Република Србије			
	2012.		2013.	
	ИЗВОЗ (мил. \$)	УВОЗ (мил. \$)	ИЗВОЗ (мил. \$)	УВОЗ (мил. \$)
Руска Федерација	871,4	1847,9	580,3*	1095,4*
Република Белорусија	70,018	100,176	34,7**	44,1**
Република Казахстан	11,464	425,287	/	/

* За седам месеци 2013. године

** За шест месеци 2013. године

⁴⁸ Поповић, Ненад: „Политичка неутралност и економија“, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2014. године, стр. 66.

Између Републике Србије и Руске Федерације⁴⁹ константно је присутан дефицит у спољнотрговинској размени на рачун српске стране. Укупна робна размена Републике Србије и Руске Федерације у 2012. години достигла је 2.719,3 милиона долара и бележи пад у износу од 21% у односу на 2011. годину. Извоз из Србије бележи раст од око 9,5% у односу на 2011. годину и његова номинална вредност износи 871,4 милиона долара.

Русија је 2012. године била пети партнер Србије када је реч о извозу, са учешћем од око 7,6%, а други када се ради о увозу, са учешћем од око 10,2%. За седам месеци 2013. године укупна робна размена Републике Србије и Руске Федерације износила је 1.675,7 милиона долара и бележи незнатан раст у износу од 5% у односу на исти период 2012. године. Извоз из Србије бележи повећање од 28% у односу на исти период претходне године и његова номинална вредност износи 580,3 милиона долара. Увоз бележи пад од око 4% у односу на исти период 2012. години са номиналном вредношћу од 1.095,4 милиона долара. Негативан салдо у трговини Србије са Русијом забележен је у висини од 515,1 милион долара. Русија је у овом периоду била четврти партнер Србије, када је реч о извозу, са учешћем од око 7,2%, а трећи када говоримо о увозу, са учешћем од 9,3%. На увозној страни годинама доминира учешће енергената у распону од око 60% до 80%. У 2012. години покривеност увоза извозом износила је 47%, а за седам месеци 2013. године покривеност увоза извозом износила је 53%.

Укупна робна размена између Србије и Белорусије⁵⁰ у 2012. години износила је 170,2 милиона долара. Наш извоз је највећи до сада и износи 70,018 милиона долара, што је, у односу на 2011. годину, повећање од 34,5%. Увоз је у висини од 100,176 милиона долара, што представља пад од око 9% у поређењу са истим периодом претходне године. Покривеност увоза извозом у 2012. години износила је 70%, док је у 2013. години смањен дефицит у робној размени и износи 30,158 милиона долара. У првој половини 2013. године повећан је извоз из Србије за 25,4%, и за тај период покривеност увоза извозом је 78,7%.

Република Белорусија, чија је површина 207,6 хиљада квадратних километара, а број становника, на дан 1. марта 2013. године, 9,461 милиона, извозно је оријентисана земља са развијеном индустријом, сектором услуга и пољопривредом. Белорусија производи 17% комбајна, 6% трактора, 6,4% ланеног влакна, 2,8% кромпира и 30% великих кипера за руднике и копове, од целокупне светске производње. Укупна трговинска размена са светом у 2012. години износила је 100,9 милијарди долара. Главни трговински партнери су јој Русија, Холандија, Украјина, Немачка, Кина, Пољска, Италија.⁵¹

Трговинска размена између Србије и Казахстана⁵² у 2011. години износила је, када је реч о извозу 10,150 милиона долара, а увозу 113,289 милиона долара. Укупна трговинска размена у посматраном периоду износила је 123,439 милиона долара. Резултати трговинске размене у 2012. години бележе значајан раст увоза и то, пре свега, енергената – природног гаса и сирове нафте, који чини 90% одсто од укупног увоза. Укупна трговинска размена у посматраном периоду износила је 436,751 милиона долара. Извоз такође бележи раст 12% и износи 11,464 милиона долара. Казахстан се налази у

⁴⁹ Сајт Привредне коморе Србије <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=51&p=1&pp=0&>

⁵⁰ Сајт Привредне коморе Србије <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=36&p=1&pp=0&>

⁵¹ Интернет сајт председника Белорусије, <http://president.gov.by/ru/facts-ru/>

⁵² Сајт Привредне коморе Србије <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=923&p=1&pp=2&>

центру евроазијског континента на површини од 2 милиона 724,9 хиљада квадратних километара. Заузима девето место у свету по површини своје територије. Број становника Казахстана је 16 милиона 760 хиљада (на дан 1. јуна 2012. године). Укупна трговинска размена са светом у 2011. години је нешто већа од 125 милијарди долара. То су нафта и гас, производи металуршке и хемијске индустрије. Главни трговински партнери ове земље су Русија, Кина, земље Европе и Заједнице независних држава.⁵³

Енергетски односи између Србије и Русије су на највишем нивоу сарадње. Инвестирање Русије у гасовод „Јужни ток“ од највећег је значаја, јер поред већ наведених инвестиција пружа Србији могућност да постане регионални лидер у снабдевању енергентима. На овај начин доприноси се свеукупном јачању Србије и њеној бољој позицији у преговорима на путу ка Европској унији. Имајући у виду да ће кроз Републику Србију пролазити значајан део гасовода Јужни ток, може се закључити да Русија сматра Републику Србију довољно безбедном и способном земљом да регулише то питање. Очекује се да на реализацију „Јужног тока“ неће негативно утицати укључивање Аустрије (компанија OMW) у наведени пројекат. Такође, с обзиром на велику економску и енергетску зависност Бугарске од Русије, било би неореално очекивати да она промени свој став у односу на изградњу „Јужног тока“.

Русија, у периоду преговарања о приступању Србије ЕУ, представља у Београду свој пројекат Евроазијске уније. Уз то, очигледно је да је ЕУ у кризи и нема средства за финансирање нових држава.⁵⁴ У Србији се често чују изјаве да за неке ствари не постоји алтернатива. Међутим, амбасадор Руске Федерације у Републици Србији, Александар Чепурин изјавио је: „Али све има алтернативу. Зато ваша земља не сме да изгуби из вида које су предности могуће сарадње са Евроазијском економском унијом који ће званично бити формиран 2015. године“.⁵⁵ За „Глас Русије“ такође је изјавио и да Србија треба пажљиво да прати процес стварања Евроазијске економске уније, да Јужни ток није једини пројекат, али у том пакету он је главни, и додао је: „Слика за будућност прилично је лепа: у наредне три до четири године усаглашено је око 5 милијарди евра руских инвестиција у српску привреду“.⁵⁶

На новонастало тржиште Евроазијске економске уније Србија би могла да настави да извози, али и да повећа извоз својих производа: воће и поврће, обојени метали, разни готови производи, електричне машине, апарати и уређаји, медицински и фармацеутски производи. Такође, извоз се може повећати и у области грађе-

⁵³ Интернет сајт председника Казахстана, <http://www.akorda.kz/ru/category/kazakhstan>

⁵⁴ Новопостављени координатор немачко-руске међудржавне сарадње у Министарству иностраних послова Немачке, социјалдемократа Гернот Ерлер је изјавио, поводом критике из ЕУ уперене против - Москве, а у вези са ситуацијом у Украјини: „Мислим да треба обратити пажњу да је између ЕУ и Русије земља која се зове Украјина и која је у озбиљним проблемима и тешкој финансијској ситуацији. Украјински политичари су били принуђени да делују под притиском тих проблема, и било им је потребно брзо решење. Русија је доставила значајна средства, радикално снизила цену гаса, да би помогла Украјини у тешкој ситуацији. То су биле мере које у таквом обиму није предложила Европска унија и, вероватно, није ни могла да предложи. Тако изгледа трезвени опис ситуације.“ Објављено 11. 01. 2014. године на <http://www.inosmi.ru/russia/20140111/216408901.html>

⁵⁵ Александар Чепурин, Јавно слушање на тему „Интеграциони процеси на евроазијском простору и перспективе сарадње са Србијом“, 25.11.2013. године, Народна Скупштина РС.

⁵⁶ Интервју амбасадора Чепурина за Глас Русије објављено 31.12.2013. године http://serbian.ruvr.ru/2013_12_31/Aleksandar-Chepurin-Realizacijom-rusko-srpskih-projekata-socijalnu-korist-osectice-i-obichni-gradani/

винарства, нарочито при изградњи инфраструктуре за Светско првенство у фудбалу које ће се одржати 2018. године у Русији. Српски производи немају у већој мери приступ врло захтевном тржишту Европске уније, која је, штитећи своју производњу, наметнула изузетно строге услове при увозу. Насупрот томе, Евроазијска економска унија прихвата српске производе, а великим буџетом којим располаже могла би да помогне бржем развоју технолошки заостале привреде.

Табела 2 – Извоз и увоз Републике Србије из Белорусије, Казахстана и Руске Федерације у 2013. години⁵⁷

ИЗВОЗ И УВОЗ ПО СЕКТОРИМА СМТК, рев. 4	2013.		
	Белорусија	Казахстан	Руска Федерација
	Вредност у хиљадама УСД		
ИЗВОЗ ПО СЕКТОРИМА			
Храна и живе животиње	11701,7	1276,1	172711,8
Пића и дуван			7570,8
Сирове материје, нејестиве, осим горива	2710,8	278,9	8979,1
Минерална горива, мазива и сродни производи	6,6	0,0	2274,3
Животињска и биљна уља, масти и воскови	5,0	0,0	68,9
Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	16320,8	18,0	93016,2
Израђени производи сврстани по материјалу	19786,7	4035,3	300593,3
Машине и транспортни уређаји	9646,2	2489,6	222042,1
Разни готови производи	21626,3	3245,7	250594,4
Производи непоменути у СМТК, рев. 4	1,5	149,2	3753,9
УВОЗ ПО СЕКТОРИМА			
Храна и живе животиње	1975,0	12,7	16434,5
Пића и дуван			36571,7
Сирове материје, нејестиве, осим горива	6453,6	20,9	54326,1
Минерална горива, мазива и сродни производи	32408,5	877276,4	1261146,2
Животињска и биљна уља, масти и воскови	0,0	0,8	4697,3
Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	5390,2	4926,8	239401,1
Израђени производи сврстани по материјалу	21617,8	5490,2	224827,3
Машине и транспортни уређаји	23832,6	0,0	47924,9
Разни готови производи	632,3	10,5	2832,5
Производи непоменути у СМТК, рев. 4	3555,7	435,8	14610,9

⁵⁷ Извор података: Републички завод за статистику.

Немачка се на време окренула економској сарадњи са Русијом и на тај начин успела да преброди финансијску и економску кризу из 2008. године. Спољнотрговинска размена између Русије и Немачке се повећава, 2011. године је износила 75 милијарди долара, а у 2012. години 83 милијарде долара. У Русији ради 6300 компанија са немачким капиталом.⁵⁸

Русија и Мађарска су 14. јануара 2014. године у Москви потписале уговор о изградњи два нова блока на нуклеарној централи „Пашк“, вредан 10 милијарди долара. Русија потписује уговоре са сваком земљом Европске уније појединачно.

Ако томе додамо и договор који су Русија и Мађарска постигле крајем 2013. године, о намерама да се строго поштује, без обзира на могуће тешкоће, план изградње мађарске деонице гасовода „Јужни ток“, те да ће испоруке гаса Мађарској почети почетком 2017. године, треба признати да сарадња између Москве и Будимпеште у енергетском сектору поприма карактер истинског стратешког партнерства.

Мађарска има за пример Немачку која последње две године води активну и независну политику по питању сарадње са Русијом у енергетском сектору. Инсистирање владе Мађарске на развоју нуклеарне енергије, наравно, уз поштовање свих неопходних техничких параметара по питању безбедности, потпуно је разумљиво. Искуство сарадње Русије са другим земљама, поред осталог са Ираном, показује да руски предлози у потпуности испуњавају ове услове. Неспорно је и да енергетска алијанса Москве и Будимпеште носи објективан карактер, који може да послужи као поучан пример другим европским земљама, па и Србији: чак иако се формално не „мења“ чланство у ЕУ, могу се бранити сопствени национални интереси – политички и економски.⁵⁹ И многе друге чланице ЕУ нису спремне да по сваку цену и на своју штету учествују у даљем конфронтирању са Русијом и „походу на исток“.

Закључак

Тенденција дезинтеграције после распада СССР-а замењена је тенденцијом јачања сарадње у економији и безбедности. Интеграције се одвијају без политичке принуде, на добровољној основи, са пуним разумевањем узајамне користи и обавеза, уз поштовање суверенитета и једнакости држава чланица будуће Евроазијске економске уније.

После више од две деценије након распада Совјетског Савеза, Русија све више проналази своје место у данашњем мултиполарном свету. Током последњих неколико година направила је значајан напор да поврати свој међународни кредибилитет и свекупну моћ. У том погледу настоји да ојача своју позицију у Централној Азији и да развија односе са земљама Заједнице независних држава, а како би сачувала своју водећу улогу међу новонасталим државама, формираним после распада СССР-а, на њиховим територијама јача и сопствену безбедност. Успешна реализација транснационалног гасовода „Јужни ток“ не би значила само економски повратак Русије у Европу, него и могућност утицаја на озбиљне геополитичке промене.

⁵⁸ Интернет портал Руска Немачка http://www.rg-rb.de/index.php?option=com_rg&task=item&id=8581&Itemid=13

⁵⁹ Фонд стратешке културе <http://srb.fondsk.ru/news/2014/01/16/eu-srbiia-rusiia-u-potrazi-za-alternativnim-modelima.html>

Будућност Евроазије, ЕУ, Русије, Кине и других европских и азијских држава није у сукобљености и „цртању неких нових линија поделе“, него у сарадњи и решавању свих проблема, па и безбедносних, мирним путем. Истрајавање на поделама и укључивање држава у ЕУ, НАТО или у евроазијске иницијативе ствара погодне услове за даље конфронтације, гомилање њихових ефектива и наставак новог „хладног рата“.

Сецесија Косова и Метохије, мимо међународног права и њено унилатерално признање од водећих земаља Запада, отворила је нови период „немира и хаоса“ у будућности на евроазијском простору у погледу борбе и настанка нових држава. Тај тренд ће се вероватно наставити, поготово што су ти сецесионистички покрети, поред унутрашњих противречности, подстакнути деловањем спољашњих чинилаца.

Једном прекршено међународно право, применом војне силе и насиља према сувереној држави, узрокује настанак тако снажних промена у међународним односима да се тешко могу контролисати. Зато често и у државама које су кршиле међународно право почињу нарастати сецесионистички покрети који се као бумеранг враћају непромишљеним потезима и насиљу.

Свет се налази у транзицији система глобалне безбедности и афирмације и профилисања мултиполарног света. У том процесу позиционирање државе и народа може донети benefite или последице.

Када се сукобљавају империје, светски центри моћи, онда свако апсолутно сврставање на било коју страну малим државама и народима доноси углавном последице. Очување војне неутралности зато има стратегијски значај за Републику Србију и њено позиционирање у блиској будућности.

Сукобљеност око кризе у Украјини вероватно је, нажалост, производ противречности интереса водећих субјеката међународних односа. Она је толико значајна и очигледна да представља прекретницу у међународним односима, на евроазијском простору и вероватно ће трасирати основне поставке безбедности у будућности, као што је то било у периоду нестанка „хладног рата“ или његовог привременог заустављања.

Литература

1. Cutler; R.: „US Intervention in Afghanistan: Implications for Central Asia,“ *Foreign Policy in Focus*, 21 November 2001.
2. Grinyayev, S.: *A Failed Project. Devoted to the 20th Anniversary of the CIS*. 21st Century No 2(10) 2011.
3. Младеновић, М., Килибарда, З.: „Шангајска организација за сарадњу“, *Војно дело*, пролеће/2011, 24–40.
4. Mackinder, H. J.: *Democratic Ideas and Reality*, London: Constable and Co., 1919.
5. Parakhonsky, B.: „Central Asia: Geostrategic Survey,“ *Central Asia and the Caucasus Information and Analytical Center*, June 2000.
6. Scott, James Wesley: *EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion*, Ashgate Publishing Limited, 2006.
7. Sharshenova, A.: „Political construction of geography: the US and Russian concepts of Central Asia“, *POLIS Journal* Vol. 2, Winter 2009, University of Leeds.
8. Starr, Fredrick S.: *In Defense of Greater Central Asia*, The Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center, Policy Paper, September 2008.
9. Venier, Pascal: „The geographical pivot of history and early twentieth century geopolitical culture“, *The Geographical Journal*, vol. 170, no. 4, December 2004, p. 330.

10. Vinokurov, Y.: „Pragmatic Eurasianism: Prospects for Eurasian Integration“, *Russia in Global Affairs* Vol. 11, No. 2, April – June 2013.

11. Поповић, Н.: „Политичка неутралност и економија“, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2014. године.

12. Степић, М.: *Геополитика неоевроазијства*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.

13. *Тајна Балкана*, СКЦ, Београд, 1994.

Интернет адресе

1. Дугин, Основи геополитике, Глава 4.1, 4.2, 4.3, стр. 10 и 11, ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА, ModernLib.ru, http://modernlib.ru/books/dugin_aleksandr/osnovi_geopolitiki/read_10/

2. Интервју амбасадора Чепурина за Глас Русије, објављено 31.12.2013. године, http://serbian.ruvr.ru/2013_12_31/Aleksandar-Chepurin-Realizacijom-rusko-srpskih-projekata-socijalnu-korist-osestice-i-obichni-gradani/

3. Организација Договора о Колективној Безопасности, www.odkb-csto.org/media/presentation.ppt

4. Declaration on establishment of the Shanghai Cooperation Organization, <http://www.ehu.es/ceinik/tratados/14TRATADOSDEALIANZASPOLITICOMILITARES/TAPM1410ING.pdf>.

5. Partners in central Asia, *Backgrounder*, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20140505_140505-Backgrounder_CentralAsia_EN_lowres.pdf

6. Повеља Шангајске организације за сарадњу, <http://www.soi.org.br/upload/34b4f65564132e7702726ee2521839c790b895453b6de5509cf1f997e9e50405.pdf>

7. Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism, June 15, 2001, <http://www.refworld.org/docid/49f5d9f2.html>

8. <http://argumenti.ru/politics/n416/301464>

9. http://fedpress.ru/news/polit_vlast/news_polit/1391488842-shoigu-armiya-kirgizii-budet-osnashchatsya-sovremennym-rossiiskim-vooruzheniem

10. <http://finance.bigmir.net/news/economics/45321-Esli-Ykraina-primet-tehnicheskie-standarti-ES-ona-voobshe-ne-smojet-nam-nichego-prodatat---Pytin>

11. http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/hi/russian/russia/newsid_4382000/4382389.stm

12. <http://president.gov.by/ru/facts-ru/>

13. <http://rbcdaily.ru/politics/562949990097562>

14. http://serbian.ruvr.ru/2014_01_26/Balkanski-pogled-na-Trans-jadranski-gasovod/

15. <http://srb.fondsk.ru/news/2014/01/16/eu-srbija-rusija-u-potrazi-za-alternativnim-modelima.html>

16. <http://teefouad.com/apps/pearl/js/caucasus-mountains-map-russia>

17. <http://vz.ru/news/2014/2/1/670605.html>

18. <http://www.akorda.kz/ru/category/kazakhstan>

19. <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=174>

20. <http://www.globalaffairs.ru/number/Takie-raznye-integracii-16252>,

21. http://www.iarex.ru/articles/44517.html?utm_source=dvlr.it&utm_medium=twitter

22. <http://www.infoshos.ru/ru/?id=51>

23. <http://www.inosmi.ru/russia/20140111/216408901.html>

24. http://www.odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=2701&SECTION_ID

25. <http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-azii/china/entry1008183203.html>

26. http://www.rg-rb.de/index.php?option=com_rg&task=item&id=8581&Itemid=13